

THE PROJECT - FORM OF MASTERING THE FOUNDATIONS OF CIVIC EDUCATION

Snezhana Lazarova

ABSTRACT: Civic education plays an important role in the formation of adolescents as competent and responsible citizens actively involved in the life of God. To accomplish this, students need to acquire sufficient knowledge of the subject of civic education and be able to apply theoretical knowledge in practice. Favorable opportunities for acquiring the necessary social and civic competencies provide project training.

Keywords: civic education, project training, social and civic competences

Изследването е финансирано по проект № РД-08-130/07.02.2018 г. от параграф на фонд „Научни изследвания” на ШУ „Епископ Константин Преславски”.

Съвременният живот се характеризира с динамични социални промени, глобализация, интензивно общуване между хората и използване на новите информационните и комуникационни технологии. Тези предизвикателства налагат промени във всички сфери на живота, включително и в образованието. Основа на новата образователна реформа са приетият Закон за предучилищното и училищното образование (в сила от 1.08.2016 г.), както и Държавните образователни стандарти (ДОС), които имат за цел да отразят настъпилите промени и да отговорят на очакванията на обществото за по-качествен и пълноценен образователно-възпитателен процес.

Основната цел на училищното образование е да се образуват и възпитат мислещи и креативни млади хора, придобили „компетентности, необходими за успешна личностна и професионална реализация и активен граждански живот в съвременните общности” [3]. Това доказва актуалността и съществената роля на гражданското образование за развитието на младите хора и формирането им като компетентни граждани.

Два от приетите ДОС имат отношение към гражданското образование: Държавният образователен стандарт за общообразователна подготовка (Наредба № 5/ 30.11.2015) и Държавният образователен стандарт за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование (Наредба № 13/ 21.09.2016).

В ДОС за общообразователната подготовка се посочва, че тази подготовка се осъществява чрез общообразователните предмети. Всеки учебен предмет е свързан основно с една от ключовите компетентности, които са в съответствие с Европейската референтна рамка за ключовите компетентности за учене през целия живот, приета с Препоръка на Европейския парламент и на Съвета от 18 декември 2006 г. Акцент в новите учебни програми са компетентностите. Тяхното придобиване осигурява необходимите знания и умения а подрастващите, които ги правят способни да вземат решения, да правят избор, да се развиват. Едни от тези компетентности са социалните и гражданските компетентности, а водещо място за изграждане на тяхната основа в началния етап на основната образователна степен имат предметите околени с *човекът и обществото*. Социалните и гражданските компетентности са съществен съдържателен компонент на гражданското образование. Придобиването им дава възможност за общуване с други хора, без да се провокира конфликт, позволява да се участва пълноценно в обществения живот въз основа на познаването на социалните и политически концепции и структури.

В Наредбата за гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование са посочени целите на гражданското, здравното, екологичното и интеркултурното образование, откъдето може да се изведе и конкретната цел на гражданското образование, а именно „изграждане на автономна и активна личност, която:

- разбира и отстоява общочовешките ценности, ценностите на демокрацията и човешките права, участва в социалния живот по отговорен и ефективен за себе си и за обществото начин;
- познава институциите, структурата и процедурите на демократичното общество;
- зачита значимостта на всяка човешка личност, признава правото и ценността на различието, приема равнопоставеността на всички в общото социално пространство;
- взаимодейства с членовете на семейството си, общността и другите хора по конструктивен и уважителен начин;
- изразява обосновано и критично гражданската си позиция;
- взема самостоятелни решения, проявява инициативност и способност да си поставя цели, да планира и да обосновава действията си;
- носи отговорност за поведението си и оценява влиянието на постъпките си за своя живот и този на другите хора” [1].

Посочените в Наредбата рамкови изисквания за гражданско образование определят знанията, уменията и отношенията, които учениците трябва да са придобили в края на началния етап от училищното образование и които надграждат компетентностите от общообразователната подготовка. Те са разпределени в седем области на компетентност – Междуличностни взаимоотношения; Социална среда; Права на човека; Демократично гражданство; Идентичности и различия в обществото; Власт, политика и демократични ценности; Социална политика, Справедливост и солидарност.

В основата на гражданското образование винаги са стояли и стоят правата на гражданина. Именно в резултат на гражданското образование подрастващите се подготвят за активно, компетентно и отговорно участие в обществения живот въз основа на познаването и зачитането на човешките права и отговорности и законите на страната. Предложената в рамковите изисквания тематичната област *Права на човека* и обвързаните с нея знания, умения и отношения, осигуряват познаването на „основни права на човека и права на детето, както и основни организации и институции в тяхна подкрепа, и уменията на учениците „да свързват правата със задълженията, като се отнасят с отговорност и толерантност при отстояване на правата си – сътрудничество и себеотстояване” [1].

Придобиването на тези знания и умения от областта на гражданското образование се предлага да се осъществи в часа на класа, чрез разнообразни дейности и работа по проекти.

Възможностите за работа, свързана с проблемите на гражданското образование в часа на класа, обаче са ограничени, тъй като по учебен план за този час са отредени годишно 32 учебни часа, в рамките на които е необходимо да се придобият знания и умения в различни тематични области.

Недостатъчното учебно време, от една страна, и от друга – необходимостта от изграждане на компетентни личности за съвременното общество, способни да се вписват адекватно в него, да го управляват и поддържат в контекста на устойчивото развитие на обществото, налага необходимостта от съчетаване на урочната и извънурочната дейност. Това може да се осъществи чрез изпълнението на проекти.

Проектната форма е подходяща за постигане на по-добра осмисленост и завършеност при овладяване на знания, умения и отношения от областта на гражданското образование. Използването ѝ в обучението допринася за повишаване на познавателния интерес и активност на учениците, тяхната рефлексия и умение да прилагат усвоените знания на практика. В хода на проектната дейност учениците развиват редица умения: да планират работата си, да вземат обосновани решения, да проявяват активна гражданска позиция. На учениците се предоставя възможност да участват в изпълнението на разнообразни дейности, свързани с планиране, организиране, проучване, изпълнение, събиране на информация от различни източници, прояви на сътрудничество, взаимопомощ и критично мислене [2].

Предложеният проект „Нашите права и задължения” допринася за допълване и осмисляне на информацията, свързана с правата на детето и гражданите на Република

България, включена в учебното съдържание по околна среда и човекът и обществото (3. клас) и за изграждане на необходимата основа от граждански знания и умения, които да доведат до формирането на социални и граждански компетентности, необходими на съвременната личност през целия живот.

Цел на проекта: запознаване с правата на гражданите, правата на детето и основни институции, свързани с тяхната защита, за да се подготвят учениците като отговорни граждани на страната.

Задачи:

1. Запознаване с основни права на детето, документи за правата на детето и институции, свързани с тяхната защита.
2. Запознаване с основни права на гражданите.
3. Запознаване с местните и основните държавни институции и техните функции.

Очаквани резултати:

По отношение на знания: Да систематизират и да обобщават знанията, свързани с правата на детето и гражданите, като ги обвързват със съответните задължения.

По отношение на умения: Да намират, подбират, обобщават и систематизират информация от различни източници по темата.

Да развиват социални и личностни умения за отстояване на собствените права и защита правата на другите; да тълкуват действия в ситуации, свързани с нарушаване и защита на правата.

Отношения: Възпитаване на толерантност и търпимост, взаимопомощ, възприемане на съучениците като равностойни партньори.

Съдържание на проекта: За реализирането на проекта се използват темите, включени в учебното съдържание по околна среда и човекът и обществото, свързани с правата и задълженията на ученика, с правата на детето и с правата на гражданите на Република България; както и темите, свързани с основните държавни институции в страната.

Първият етап от проекта е обвързан с темите за семейството и училището, включени в учебното съдържание по околна среда.

В хода на първия етап са включени следните дейности:

- запознаване с основни права на детето: правото на име (представяне на учениците – техните имена и значението им, имената на техните родители, братя или сестри, което дава възможност вниманието им да се насочи към първото им право – правото на име); правото на семейство, на образование, на мнение, на здравни грижи;

- изготвяне на постер, на който се записват имената на децата от класа и тяхното значение;

- изяснява се понятието право и се обсъждат правата на децата в семейството и училището въз основа на ситуации и проблемни въпроси.

В края на първи етап всяко дете изготвя албум, в който представя себе си, семейството си, училището и записва свои права и отговорности, които трябва да спазва в тези институции.

Вторият етап от проекта се осъществява след изучаването на темите, свързани със семейството, училището, правата и задълженията на учениците.

Работата по проекта включва разнообразни дейности:

- обсъждат се права на детето, като се използва адаптираният вариант за деца (в книгата “Моите права са мои отговорности” на фондация „Изкуство, култура, деца” с автор С. Таушанова) на Конвенцията на правата на детето. Акцентира се, че всяко право е обвързано със съответно задължение;

- учениците се разделят на три екипа, които представят на постери права и задължения: в семейството; в училището; в други социални общности (танцов състав, хор, отбор и др.);

- провежда се среща със специалисти от отдел за закрила на детето, от полицията, чрез която учениците обогатяват познанията си за правата на детето, задълженията и действията, които трябва да предприемат, когато правата им бъдат нарушени, институциите, от които могат да получат помощ – държавна агенция за закрила на детето, отдел за закрила на детето към всяка община, полиция;

- поставя се задача на учениците да изготвят постер, на който чрез снимков материал да представят нарушени, права на децата; въз основа на изготвените постери след това се обсъждат права на детето, които са нарушени и варианти за действия в такива ситуации;

- ситуационни игри, свързани с възможни конфликтни ситуации, с прояви на дискриминация на възрастни спрямо деца и на деца спрямо деца, в резултат на което децата се научават как да реагират, към кого могат да се обърнат за помощ, както и да възприемат правата си като отговорност, което е предпоставка за разбирателство и коректност в ежедневието им взаимоотношения;

- посещение на отдел за закрила на детето, където учениците се запознават с дейността на специалистите, които помагат на деца, чиито права са нарушени;

- провежда се дискусия на тема: „Защо правата на децата трябва да са записани?“

В края на този етап може да се проведе вечер под надслов „Аз имам права и задължения“, на която учениците представят пред своите родители и гостите познанията си относно правата и задълженията на децата, както и институциите, които са свързани със защита правата на детето.

В третия етап от проекта се акцентира на запознаването на учениците с някои от правата и задълженията на българските граждани, както и с основните държавни институции и техните функции.

В хода на работата се изпълняват следните дейности:

- учениците, разпределени в екипи, представят права и задължения на различните етнически общности в страната, като събират информация от родители, близки и познати. На тази база се достига до извода, че правата и задълженията на всички граждани на страната са еднакви;

- проучване на информация за Конституцията на страната – кога е създадена първата българска конституция; какви основни права и свободи на гражданите са залегнали в нея; Конституцията от 1991 – съдържание; акцентира се на права и задължения на гражданите,

- проучване на основна информация за държавните институции, свързана с техните функции: Народно събрание, Министерски съвет; като източници на информация може да се използват сайтът на Народното събрание, Конституцията; енциклопедии;

- обсъждане на тема: „Как се създава един закон?“

- игра „Нашият парламент“;

- писане на писма до различни институции, свързани със съобщаване и решаване на проблеми по отношение на нарушени права на граждани, благодарствени писма за оказана помощ и др.;

- провеждане на дискусии, в които се обсъждат казуси, свързани с нарушени права на деца и граждани, като се предлагат варианти за решаване на проблема.

В края на работата на този етап се издава брошура, в която се представя информация за основните държавни институции и техните функции; за правата и задълженията на гражданите според Конституцията; изготвени от учениците материали, свързани с правата и задълженията на гражданите и кръстословици, ребуси, гатанки, игри, свързани с темата.

Работата по проекта приключва с представителна изява пред родители и гости. За целта се подготвя презентация, чрез която се представя дейността по проекта, провежда се викторина, свързана с правата на децата и на гражданите, основните институции в страната, свързани със защитата на правата им, чрез ролеви игри се представят различни казуси и се предлага решение за всеки от тях.

Проектът дава богати възможности учениците да задълбочат познанията си за правата на детето, да обогатят знанията си за правата на гражданите, да се запознаят по-обстойно с основните държавни институции в страната и техните функции, както и да формират умения за защита на собствените си права и правата на другите. В условията на активна познавателна дейност учениците по-добре осмислят и прилагат наученото на практика, имат възможност да изказват мнение и да проявяват лично отношение по разглежданите проблеми. По този начин проектното обучение съдейства подрастващите да усвоят основни знания и умения от областта на гражданското образование, които ще им бъдат необходими през целия живот.

References:

1. Naredba № 13 от 21.09.2016 за grazhdanskoto, zdravnoto, ekologichnoto I interkulturnoto obrazovanie. – DV, br. 80/11.10.2016
2. Peycheva, J, S. Lazarova. Proktat kato didakticheski instrument za ovladjavane na klyuchovata kompetentnost iniziativnost i predpriemchivost. <http://conf.uni-ruse.bg/bg/docs/cp16/6.2/6.2-3.pdf>, pp.16-21
3. Zakon za preduchilistnoto I uchilistnoto obrazovanie. 2016

*Assoc. Prof. PhD Snezhana Lazarova
Department of Technological and Vocational Education,
Preschool and Primary School Education
Pedagogical faculty
Konstantin Preslavsky – University of Shumen
s.lazarova@shu.bg*